

Regeringens skrivelse

1999/2000:65

Sysselsättningsåtgärder inom kulturområdet,
SESAM-projektet

Skr.
1999/2000:65

Regeringen överlämnar denna skrivelse till riksdagen.

Stockholm den 24 februari 2000

Lena Hjelm-Wallén

Marita Ulvskog
(Kulturdepartementet)

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

Riksdagen beslutade år 1995 att använda 235 miljoner kronor som en engångsinsats för sysselsättningsåtgärder inom kulturområdet (prop. 1994/95:100, bil. 12, bet. 1994/95:KrU 18, rskr. 1994/95:251). I denna skrivelse lämnar regeringen en redogörelse för projektet. Det s.k. SESAM-projektet har varit inriktat på att bevara och öppna föremålssamlingarna i främst de statligt stödda museerna. Medlen har använts för en räddningsaktion genom registrering, dokumentation, vård, konservering och magasinering av föremålssamlingar.

Innehållsförteckning

1 Inledning	3
1.1 Bakgrund	3
1.2 En räddningsaktion för samlingarna	3
1.3 SESAM-förslaget.....	4
1.4 SESAM-projektets mål	4
1.5 Förordning om sysselsättningsinsatser inom kulturområdet	5
1.6 Ansökningar och beviljade medel.....	6
1.7 Uppföljning och utvärdering av SESAM-projektet	6
2 Sysselsättning.....	7
2.1 Antal anställda	7
2.2 Vem anställdes?	7
2.3 Åldersstruktur	8
2.4 Fortsatt anställning.....	8
2.5 Arbetskraftsintensitet	8
2.6 Sammanfattning	9
3 Tillgänglighet.....	10
3.1 Olika tillvägagångssätt.....	10
3.2 Registrering.....	11
3.3 Digitalisering	11
3.4 IT-organisationer.....	13
3.5 Dokumentation	14
3.6 Sammanfattning.....	14
4 Vård och magasinering	15
4.1 En vårdinsats.....	15
4.2 Konservering.....	17
4.3 Magasin.....	18
4.4 Gallring	20
4.5 Sammanfattning	21
5 Utbildning och attitydförändringar.....	22
5.1 En utbildningsinsats	22
5.2 Utbildningsfrågor.....	24
5.3 Föremål i fokus	25
5.4 Sammanfattning	25
6 Samverkan.....	26
6.1 Registrering och data	26
6.2 Magasin och vård.....	27
6.3 Informationsutbyte och regional samverkan	28
6.4 Sammanfattning	29
7 Regeringens slutsatser och bedömning	29

Regeringen redogör i denna skrivelse för det s.k. SESAM-projektet, sysselsättningsåtgärder inom kulturområdet. Projektet pågick mellan åren 1995 och 1998 och var inriktat på registrering, dokumentation, vård, konservering och magasinering av föremålssamlingar.

1.1 Bakgrund

Regeringen tillkallade år 1993 en kommitté för att göra en översyn av mål- och strukturfrågor m.m. inom det statliga och statsunderstödda museiväsendet. Kommittén antog namnet "Museiutredningen". Utredningens betänkande Minne och bildning (SOU 1994:51) kom att i hög grad bygga på empiriskt material från besök på museer och sammanställningar av enkäter och rapporter. Ett av de problemområden som identifierades var vård- och konserveringsbehoven vid museerna. Utredningen visade att arbetet med vård, registrering och konservering var eftersatt på museerna och att behovet av åtgärder var stort. Cirka 60 procent av museisamlingarna i de centrala och regionala museerna var i behov av vård och cirka 20 procent av konservering. Vidare var cirka 60 procent av samlingarna i behov av registrering. Situationen konstaterades vara ohållbar – viktiga delar av det svenska kulturarvet hotades att förstöras om inga drastiska åtgärder vidtogs. Utredningen föreslog en nationell räddningsaktion för att få bukt med problemen.

Att informationstekniken nått ett skede som gjort det möjligt att samla stora informationsmängder på ett relativt billigt och okomplicerat sätt såg utredningen vidare som ett bra incitament för att räddningsaktionen kunde komma igång omgående. Ytterligare ett argument för tidpunktens lämplighet var att prognoserna pekade på en fortsatt brist på goda sysselsättningsmöjligheter. Att rädda kulturarvet bedömdes av utredningen vara en angelägen och arbetsintensiv uppgift som kunde bidra till att minska arbetslösheten.

Det förslag om en räddningsaktion för samlingarna som betänkandet ger tillstyrks av en i det närmaste enhällig remissopinion. De samlade remissvaren på Museiutredningens betänkande finns hos Kulturdepartementet (Ku1994/1336/K).

1.2 En räddningsaktion för samlingarna

Regeringen föreslog för budgetåret 1995/96 att medel skulle ställas till regeringens disposition för sysselsättningsinsatser på kulturområdet (prop. 1994/95:100, bil. 12). I propositionen angavs att medlen huvudsakligen avsåg en engångsinsats för registrering, dokumentation, gallring, konservering och magasinering av föremålssamlingar vid främst de statligt stödda museerna i huvudsak i enlighet med Museiutredningens förslag. Registreringen borde ske med digital teknik så att samlingarna görs tillgängliga för forskare och allmänheten runt om i landet. Riksdagen

anslog våren 1995 sammanlagt 235 miljoner kronor för sysselsättningsåtgärder inom kulturområdet (bet.1994/95:KrU18, rskr. 1994/95:251). Riksdagen ansåg att räddningsinsatsen skulle avse föremålssamlingar vid museer och andra kulturinstitutioner och inte begränsas till statligt stödda institutioner. Vidare menade riksdagen att en del av de anvisade medlen borde användas för restaurering av svenska filmer (anfört bet., sid. 14).

I mars 1995 tillsatte regeringen en projektgrupp, den s.k. SESAM-gruppen, som fick i uppdrag att upprätta en projektplan och ett handlingsprogram för räddningsaktionen. Gruppen benämnde projektet SESAM – öppna museisamlingarna och lade fram sin rapport med samma namn i juni 1995.

1.3 SESAM-förslaget

Det handlingsprogram som projektgruppen föreslog kom att kretsa kring framför allt fyra områden.

- 1) Projektet skulle leda till att attityderna till arbete med samlingarna förbättrades. Att registrera och att vårda sina samlingar av föremål skulle nu prioriteras, efter att en tid fått stå tillbaka för den utåtriktade verksamheten vid museerna.
- 2) Förvaringen av samlingarna skulle förbättras. Med bättre magasinsförhållanden och en kontinuerlig uppsikt över föremålen skulle behovet av konservering på sikt minska.
- 3) Projektet skulle göra samlingarna mer tillgängliga, såväl för den egna personalen på museer och arkiv som för allmänheten. Samlingar skulle registreras i databaser som även skulle kunna läggas ut på Internet för att kunna nås av en bredare publik.
- 4) Utbildningsinsatser behövdes, ansåg man, för att kompensera att arbetet med samlingarna varit otillräckligt under en längre period. SESAM-gruppen föreslog att de som anställdes i projektet skulle vara arbetslösa akademiker och hantverkare. Dessa skulle få gå en korttidsutbildning om fyra till fem veckor för att inhämta kunskaper om vård och registrering. En möjlighet till fortbildning för den ordinarie personalen fanns också med i förslaget.

1.4 SESAM-projektets mål

Syftet med projektet var att musei- och arkivsamlingar skulle vårdas, registreras och göras mer tillgängliga – att man skulle komma ikapp med den eftersläpning som uppstått. Utgångspunkten för SESAM-projektet var att bevarandeinsatsen skulle göras av sysselsättningsskäl, samtidigt som hög kvalitet skulle råda i samtliga led. De medel som museer och arkiv erhöll skulle användas för löner till projektanställda unga människor med musei- eller hantverksutbildning som stod utan arbete.

Projektet SESAM – öppna museisamlingarna hade som mål att

- göra museerna och arkiven synliga,

- skapa en delvis förändrad inställning till arbetet med samlingarna hos beslutsfattare och allmänhet,
- öka samlingarnas tillgänglighet för andra museer, forskare och allmänheten,
- stimulera museerna att upprätta vårdplaner för att uppnå en effektivare och bättre hantering av samlingarna,
- hämta in eftersläpningen av föremålsvården och arbeta med förebyggande vård,
- utveckla bättre och effektivare förvaringssystem för samlingarna, vilka ger ökade möjligheter till kontinuerlig uppsikt och vård för att på sikt minska behovet av konservering,
- låta den digitaliserade informationen bilda underlag för nya användningsområden och medier,
- ge möjlighet till överblick över samlingarna både inom museerna och arkiven och mellan dessa samt att,
- ge nytexaminerade personer en inkörspport till yrkeslivet och ge dem erfarenheter från kultursektorn.

1.5 Förordning om sysselsättningsinsatser inom kulturområdet

Regeringen beslutade på grundval av SESAM-gruppens förslag förordningen (1995:1035) om sysselsättningsinsatser inom kulturområdet. Enligt förordningen kunde bidrag lämnas till statliga eller statsunderstödda museer, kommunala museer, arkiv, hembygdsföreningar och hemslöjdsföreningar. Syftet var att rädda föremålssamlingar vid museer och andra kulturinstitutioner. Arbetet som skulle utföras var registrering, dokumentation, gallring, vård, konservering och magasinering av föremålssamlingar och arkivalier. Även andra angelägna sysselsättningsåtgärder inom kulturområdet kunde komma ifråga. Bidraget skulle täcka 100 procent av lönekostnaderna för de som anställdes. En ekonomisk egeninsats för allt utöver löner och utbildning – såsom utrustning, redskap, handledning m.m. – krävdes av de institutioner som skulle beviljas medel.

Av projektets totalkostnad förutsattes museerna och arkiven bidra med egna finansiella insatser enligt följande:

- 30 procent för statliga museer och arkiv
- 40 procent för statsunderstödda museer
- 50 procent för övriga institutioner

Bidrag kunde enligt förordningen lämnas även för andra kostnader än löner, om det fanns särskilda skäl.

Ansökningar om bidrag enligt förordningen har prövats av regeringen. Bidragen fördelades vid två tillfällen, i november 1995 och i juni 1996.

Det blev uppenbart att landets museer och arkiv delade uppfattningen om att det fanns ett stort behov av en insats för föremålssamlingarna. Sammanlagt inkom till Kulturdepartementet ansökningar som uppgick till 659 miljoner kronor.

Av de anslagna 235 miljoner kronorna tilldelades statliga museer och arkiv 61 procent, regionala statsunderstödda institutioner – inklusive hembygdsrörelsen – 26,5 procent och övriga 12,5 procent. Medlen fördelades mellan totalt 257 projekt.

Ett belopp om 209 miljoner kronor fördelades till löner till projektanställd personal. Sju miljoner kronor avsattes till utbildning och cirka 19 miljoner kronor användes till särskilda insatser och övergripande projekt; t.ex. till Svenska Filminstitutet för bevarande av svensk spelfilm, Nämnden för hemslöjdsfrågor, Sveriges Hembygdsförbund och vissa gemensamma projekt om datainsamling på museerna (INSAM), Samrådsgruppen för utbildningsfrågor på museerna och kulturmiljövården (SUM), samt till projektadministration m.m.

De projekt som beviljades medel avsåg registrering, dokumentation, digitalisering samt förbättrade förvaringsmöjligheter för föremål och arkivalier. Vid fördelningen av medel prioriterades projekt som innebar ökad tillgänglighet för allmänheten eller för forskningen, liksom projekt som främjade samverkan mellan olika institutioner. Vidare prioriterades sysselsättningsintensiva projekt, samt de som främjade barn- och ungdomsverksamhet. Även en regional spridning över landet eftersträvades.

1.7 Uppföljning och utvärdering av SESAM-projektet

Sista datum för samtliga projekt var den 31 december 1998. Samtliga institutioner har lämnat in slutrapporter för sina respektive projekt till regeringen (Ku1998/1147/Ka). Regeringen gav den 26 november 1998 Statskontoret i uppdrag att utvärdera SESAM-satsningen. Den 23 augusti 1999 inkom Statskontoret med rapporten "SESAM – öppnade museisamlingarna?" (Statskontoret 1999:26, Ku1999/2453/Ka). Tidigare redogörelser för SESAM-projektet finns i regeringens proposition Kulturpolitik (1996/97:3), i budgetpropositionerna för åren 1997-2000 (prop. 1996/97:1, 1997/98:1, 1998/99:1 och 1999/2000:1). Kulturdepartementet utgav år 1996 en bilaga till tidningen Svenska Museer, "Ett år med SESAM" (nr. 3-4/1996). Ytterligare två studier av SESAM-projektet har gjorts: "SESAM – en dörr till arbetsmarknaden?" av DIK-förbundet år 1997 och "Innanför SESAM:s dörrar – en utvärdering av SESAM-projektet ur de anställdas synvinkel" från nätverket Mustang år 1998 (Ku1998/2442/Ka).

Denna skrivelse bygger främst på Statskontorets rapport samt på rapporter och andra uppgifter som lämnats till regeringen av de deltagande institutionerna.

2 Sysselsättning

2.1 Antal anställda

En av utgångspunkterna för satsningen var att det skulle skapas nya arbetstillfällen för unga arbetslösa akademiker eller hantverkare. Innan projektansökningarna var färdighanterade räknade SESAM-gruppen med att cirka 400 personer kunde få arbete i två och ett halvt år, vilket skulle motsvara 1 000 årsverken. Statskontorets utvärdering visar att resultatet har blivit över förväntan. Totalt har cirka 1 230 personer varit anställda och de utförde 1 021 årsverken. Av dessa har 607 personer varit anställda kortare eller längre perioder med SESAM-medel, vilket alltså även det överträffade prognosen.

Att projektet lyckades sysselsätta så många i en sektor med stor arbetslöshet (se avsnitt 2.2) måste ses som en stor framgång. Nettotillskottet på arbetskraft inom arkiven var under de år som SESAM-projektet pågick (1998 jämfört med 1994) 25,7 procent. Personalökningen på museisidan (1997 jämfört med 1994) var 9,5 procent.

2.2 Vem anställdes?

Ett av målen i SESAM-gruppens plan var att nytexaminerade personer skulle anställas för att ge dem erfarenheter från kulturarvssektorn. År 1997 registrerade fackförbundet DIK (Dokumentation, Information, Kultur – ett SACO-förbund med cirka 17 000 medlemmar inom bl.a. museer och arkiv) 13 procent av sina medlemmar som arbetslösa. För DIK:s delförening Sveriges Museimannaförbund (SMF) var siffran samma år 20,6 procent. Många av dessa var yngre och nytexaminerade från universitet och högskolor. Så gott som alla de som anställdes med SESAM-medel var akademiker med inriktning på museiämnen, specialutbildade (t.ex. fotografer) eller hantverkare. En majoritet, två tredjedelar, av de som totalt anställdes inom projektet var kvinnor. Vid arkiven var det dock fler män än kvinnor som anställdes (54 procent).

Inom kulturarvssektorn är det relativt vanligt att personer genom tidsbegränsade anställningar, t.ex. vikariat, projektanställningar eller olika arbetsmarknadsåtgärder arbetar på en eller flera institutioner. Av de som anställdes inom SESAM hade 46 procent tidigare funnits i respektive institutions nätverk, dvs. tidigare varit anställda i någon form. Det var således inte bara nytexaminerade som anställdes, vilket var en av utgångspunkterna för SESAM-gruppen. Att anställas inom SESAM-projektet innebar som regel en relativt lång anställningsperiod enligt ett speciellt avtal som medgav anställning om högst två och ett halvt år med avtalsenlig lön.

De arbetslösa akademikerna är en grupp som det från statligt håll gjorts få särskilda insatser för tidigare och effekten blev god. SESAM blev för många en viktig inkörspport till yrkeslivet och gav värdefulla yrkeserfarenheter från sektorn. De yrkeserfarenheter som de fick genom SESAM-

2.3 Åldersstruktur

Enligt Museiutredningen var endast tre procent av museernas personal under trettio år, medan nästan hälften var över femtio år. Under SESAM-projektet sjönk medelåldern påtagligt; medelåldern för de SESAM-anställda var 33 år vid anställningstillfället. De SESAM-anställdas medianålder var något lägre, vilket beror på att några av de projektanställdas ålder markant avvek från de övriga. Om man ser t.ex. enbart på de statliga museerna låg medianåldern på cirka 27-28 år. Bland dem som rekryterades till den andra omgången projekt (1996) var 75 procent under 35 år. I genomsnitt var det många sökande till varje anställning och många av de sökande var unga.

Vikten av att ha personal med varierad ålder på museer och arkiv aktualiserades genom SESAM. Projektet gav ett utmärkt tillfälle att integrera yngre medarbetare med mer etablerad personal. Eftersom museerna och arkiven, liksom hembygdsrörelsen, bl.a. till följd av ansträngd ekonomi länge haft en svag personaltillväxt har i flera fall en åldersklyfta bildats. Risken är överhängande att kunskaper skingras när äldre personal går i pension. SESAM-projektet har påtagligt bidragit till att på sikt motverka detta.

2.4 Fortsatt anställning

Cirka en tredjedel av de projektanställda (omkring 200 personer) fick någon form av fortsatt anställning i samma institution efter det att SESAM-projektet slutförts. Ytterligare omkring en sjundedel av alla SESAM-anställda fick anställning i någon annan institution inom kultur- arvssektorn.

Arbetslösheten bland DIK:s medlemmar har sjunkit och uppgick den 30 september 1999 till 11,8 procent (jfr 13 procent år 1997). För Sveriges Museimannaförbunds medlemmar har arbetslöshetsnivån också sjunkit, men är fortsatt hög – den 30 september 1999 uppgick den till 19,1 procent (jfr 20,6 procent år 1997). Detta kan jämföras med den totala öppna arbetslösheten i Sverige som vid samma tidpunkt uppmättes till 5,9 procent.

2.5 Arbetskraftsintensitet

Genom SESAM-projektet sysselsattes ytterligare personal utöver de i projektet. Av de omkring 1 230 personer som totalt var sysselsatta inom projektet var ungefär hälften, eller 625 personer, anställda med annan finansiering. Dels rör det sig om handledare för de SESAM-anställda som finansierats genom institutionernas ordinarie budget, t.ex. konservatorer som lett vårdprojekten, men också om anställningar som skett med medel

från t.ex. AMS. Av de 625 personerna har 21 procent varit anställda med medel från AMS.

Flera projekt har varit utökade med ALU-deltagare och i många fall har någon annan aktör varit ansvarig för dessa, exempelvis en kommun eller en förening. Då en sådan aktör varit delaktig innebär det att det faktiska antalet personer som varit inblandade i SESAM-projekten varit ännu högre än vad som kunnat redovisas med utgångspunkt i uppgifter från berörda museer och arkiv.

Vissa projekt fick förstärkning av personal utanför sin egen institution. Det gäller t.ex. Arbetarrörelsens arkiv som hade två SESAM-anställda utöver sin egen projektledning och därtill gjorde personer anställda inom bl.a. fackföreningarna insatser. Arbetarrörelsens arkiv uppskattar att mellan 50 och 100 ALU-projekt har varit involverade och att det sammantaget var mellan 1 000 och 2 000 personer som arbetade med deras projekt om fackliga fanor. Därutöver arrangerades lokala utställningar vid LO:s hundraårsjubileum 1998. Hur många människor som engagerades i samband med detta kan inte fastställas.

Riksarkivets enhet Arkion hade i sitt projekt Arkivinformation i skolan ett samarbete med lokala arbetsförmedlingar och kommuner. I två och ett halvt år arbetade särskilda registreringsenheter med att dataregistrera hela 1890 års folkräkning i Sverige. Syftet var att skapa en sökbar historisk databas över Sveriges befolkning som den såg ut år 1890. Målgruppen var skolor, forskare och allmänheten. Genom projektet kan man nu via Internet ta del av uppgifter om de människor som då befolkade Sverige. Genom datoriseringen är materialet nu enklare åtkomligt, samtidigt som slitaget på originalhandlingarna blir mindre. Projektet var mycket sysselsättningsintensivt – under knappt tre år var sammanlagt 178 personer sysselsatta. Av dessa var två anställda med SESAM-medel och de övriga genom olika t.ex. arbetsmarknadsåtgärder och projektanställningar hos kommuner. Ett 25-tal kommuner, spridda över hela landet, har varit delaktiga med en arkivvårdsenhet i respektive kommun.

Det finns flera exempel på projekt som lyckats skapa arbete för fler personer än de projektanställda. Kultursällskapet Lejonet i Växjö sysselsatte t.ex. 55 ALU-deltagare, utöver sina SESAM-anställda. Nämnden för hemslöjdsfrågor kunde erbjuda 30 personer aktivering i ALU-projekt. Språk- och folkminnesinstitutet som hade 16 SESAM-anställda erbjöd totalt 32 personer aktivering i ALU-projekt.

2.6 Sammanfattning

Det kan konstateras att SESAM-projektet väl uppfyllde förväntningarna vad gäller sysselsättning. Antalet anställda inom projekten översteg förväntningarna något, liksom det antal extra anställningar av olika slag som projekten genererade. Utfallet visar att det för många av de projektanställda har blivit en inkörsport till fortsatt arbete inom bl.a. museer och arkiv.

SESAM-projekten har vitaliserat museiverksamheten genom nytillskottet av yngre museiutbildade. Medelåldern sjönk för anställda på

museer och arkiv under SESAM. Flera av de projektanställda har beretts fortsatt anställning inom kulturarvssektorn. Förhoppningsvis kan detta bl.a. medverka till att få en jämnare åldersstruktur på museer och arkiv. Trots detta är dock arbetslösheten bland museiutbildade fortsatt hög.

3 Tillgänglighet

3.1 Olika tillvägagångssätt

Att göra samlingarna på museer och arkiv mer tillgängliga för andra museer, arkiv, forskare, skolor och allmänheten var ett av SESAM-gruppens mål för projektet. Att skapa mer öppna samlingar kan ske på många sätt. Ett av delmålen i SESAM-gruppens handlingsplan var att använda nya medier, att digitalisera och att föra ut uppgifter om samlingar på Internet. Ett annat sätt att öppna upp museisamlingarna för fler besökare har varit att skapa publika magasin, dvs. föremålsmagasin som är tillgängliga för besökare.

Flera museer har i sina redovisningar påtalat att före SESAM-projektet låg mycket material dolt och nerpackat i magasin utan ordentliga placeringsregister och liknande. Endast en bråkdel av föremålen visas normalt i utställningar. Ofta var det svårt att ens veta exakt vad som fanns i magasinen och framför allt var många av föremålen inte sökbara på ett godtagbart sätt. Genom SESAM-projektet har museerna fått en ökad kännedom om sina samlingar och materialet är nu lättare tillgängligt att användas i utställningar och för visningar. Stora arbetsvinster har gjorts genom upprättandet av fungerande och lättillgängliga register. Genom uppordningen har också studiebesöken i magasinerna kunnat öka.

Långt ifrån alla SESAM-projekt har lyckats att föra ut informationen om samlingarna sökbar över Internet. Ett alternativ som ändå innebär ökad tillgänglighet har t.ex. Upplandsmuseets projekt utarbetat. Upplandsmuseet har nu sitt sökbara dataregister över föremålen tillgängligt för allmänheten, skolor och forskare i ett faktarum på museet. Dataregistret innefattar hela dess manuella katalog om dryga 23 000 poster.

Faktarum är något som framför allt läns museer och kommunala museer har arbetat med att anordna. I faktarummet finns ofta personal att fråga och tillgång till museets samlingar på olika sätt, t.ex. genom databaser att söka i. Även antalet utlån och depositioner av material uppges ha ökat med SESAM, särskilt vad gäller arkiven.

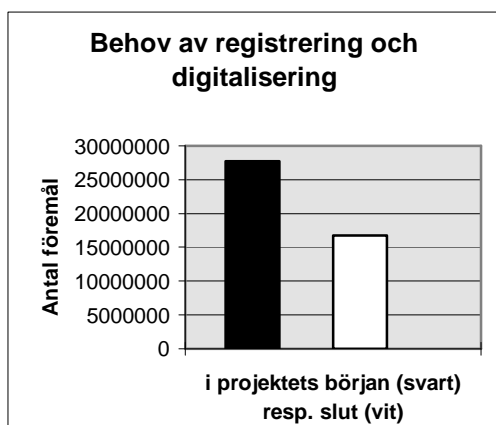
SESAM-projektet har synliggjort samlingarna genom den uppmärksamhet som projektet fått i press, radio och TV. Inom ramen för några av SESAM-projekten, exempelvis Läns museet Västernorrland, har man producerat egna skrifter om förebyggande vård m.m., vilka även sålts till allmänheten.

De SESAM-anställda har också på många håll gjort utställningar om sitt arbete och om föremålen för allmänheten. I flera fall har allmänheten bjudits in för att se på medan de SESAM-anställda arbetade med föremålen. Historiska museet i Stockholm kunde, utöver en utställning om sitt

arbete, i sitt projekt för de osteologiska samlingarna iordningställa en studiesamling med ben och skelett. Denna har använts som studiematerial och övningsmaterial för allmänheten och skolklasser. Andra museer har haft föreläsningar om samlingarna och om sitt arbete med dem.

Skr. 1999/2000:65

3.2 Registrering

Tab. 1

Ett av delmålen i SESAM-gruppens projektplan var att skapa en bättre överblick över samlingarna och arkivbestånden inom museerna och arkiven. För att göra det möjligt krävs det att allt är noggrant registrerat och förtecknat. Varje föremål eller arkivvolym behöver kunna identifieras och dessutom vara sökbart i någon form av register. Registreringen bör bestå av sådana uppgifter att den som söker efter ett visst föremål lätt ska kunna återfinna det. Om föremål och arkivalier ska bli mer tillgängliga för såväl den egna personalen, som för forskare, skolor och allmänheten är det väsentligt att ha ändamålsenliga register.

Museiutredningen konstaterade att det fanns en stor eftersläpning av registrering av föremål på museerna. SESAM-projektet syftade till att hämta in den eftersläpningen med hjälp av ny teknik. Ett önskemål i SESAM-gruppens handlingsplan var en nationell databas som via Internet kunde ge information om samlingarna vid landets museer och arkiv.

Av alla SESAM-projekt arbetade 56 procent med att registrera föremål och arkivalier. Gränsen för vad som är registrering respektive digitalisering kan emellertid i vissa fall vara flytande. För att kunna digitalisera måste en metodisk registrering först vara utförd. 65 procent av alla projekt arbetade med digitalisering.

Det totala antalet föremål i behov av registrering hos de institutioner som deltog i projektet har efter SESAM-projektet minskat med nästan 10 procent. Eftersläpningen har alltså minskat, men behovet av registrering är fortfarande betydande.

3.3 Digitalisering

Ett delmål i SESAM-gruppens projektplan var att låta den digitaliserade informationen bilda underlag för nya användningsområden. Genom en

heltäckande databas tillgänglig via Internet skulle museerna, skolor och allmänheten kunna ta del av landets samlade museiföremål och arkivalier. Att låta information om samlingarna komma ut på Internet skulle ge möjligheter för människor över hela världen att snabbt få tillgång till information.

En digitalisering av samlingarna, dvs. en registrering gjord i sökbara dataregister, innebär också att det generellt sett blir lättare att söka och ta till sig nödvändig information om föremålen. Enligt en undersökning som Statens kulturråd har gjort, Museerna och IT-verktygen (Statens kulturråd, 1999), är 63 procent av museernas föremål digitaliserade (ej inbegripet arkivalier, foton etc.). Det innebär dock inte nödvändigtvis att de är tillgängliga via Internet. Enligt Statskontorets utvärdering har SESAM-projektet inneburit att antalet föremål som digitaliserats har ökat med över 30 procent.

Ett exempel på en fungerande databas är Norrbottens museum som med hjälp av SESAM-projektet arbetat fram Kulturarv Norrbotten på Internet (www.kulturarvnorbotten.nu) och på CD-ROM. Genom ett samarbete mellan Norrbottens museum, Silvermuseet i Arjeplog, Piteå museum, Länsstyrelsen i Norrbottens län och Åjtte, Svenskt Fjäll- och Samemuseum i Jokkmokk har man tagit fram databasen REGIO. REGIO är sökbar för alla på en egen webbsida och innehåller information om kulturhistoriskt intressanta objekt i länet, fornlämningsregister och kartor, digitala bilder m.m. Basen växer hela tiden genom att nya uppgifter läggs in. Så småningom ska t.ex. Norrbottens läns Hembygdsförbunds digitala information införlivas.

Ett annat exempel är Naturhistoriska riksmuseet som med hjälp av SESAM-anställda lyckats lägga ut sökbar information om delar av sina samlingar på Internet och idag har landets största museiwebbsida med över två miljoner besök per år (www.nrm.se). Bland annat har museet lagt ut fotografier av och dokumentation om Linnés botaniska samling på Internet med sökbara funktioner, vilket ger materialet en väsentligt mycket större spridning än tidigare samtidigt som det minskar slitaget på originalmaterialet. På Naturhistoriska riksmuseet fortsätter arbetet med att lägga ut information om samlingarna på Internet även efter SESAM.

En satsning på Internet i någon form var den vanligaste spridningskanalen som institutionerna hade angivit i sina ansökningar. Att de planer många museer och arkiv hade i sina ansökningar beträffande digitalisering och sökbar information på Internet i många fall inte kunnat realiseras fullt ut berodde, enligt museerna och arkiven, oftast på resursbrist. SESAM-medlen kunde inte användas till utrustning, utan endast i undantagsfall till annat än personalens löner. Många av institutionerna ansökte om extra medel för datautrustning hos Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling (KK-stiftelsen), men fick så gott som undantagslöst avslag.

Arbetet med att tillgängliggöra samlingarna genom digitalisering har ännu bara börjat. SESAM-projektet har emellertid bidragit till att arbetet har kommit en god bit på väg. Det kan konstateras att 70 procent av institutionerna som ett resultat av SESAM-projektet kan visa på konkreta framsteg med ökad tillgänglighet, genom bl.a. digitalisering. Digitalise-

ringen har öppnat museerna och arkiven så som det beskrevs i SESAM-gruppens projektplan. Vissa museer hävdar dock att utvecklingstakten kommer att gå ner efter SESAM-projektet på grund av resursproblem.

3.4 IT-organisationer

Insam – Informationssystem i samverkan vid svenska museer – var en organisation för övergripande IT-frågor som arbetade för att främja och samordna museernas användning av modern informationsteknik. Museer anslöt sig frivilligt till organisationen. Verksamheten leddes av ett råd som bl.a. utformade förslag till mål- och verksamhetsplan. Nordiska museet utsåg ordförande i rådet och svarade för Insams sekretariat. Insam arrangerade framför allt utbildningar inom dataområdet för museianställda, men också konferenser i ämnet och samordnade på olika sätt museernas IT-användning. Insam var verksamt sedan år 1990 och hade ett hundratal anslutna museer. Utvärderingar som Insam tagit del av har visat att det idag är få museer som inte utnyttjar modern informationsteknik i sitt arbete. Insam bedömde därför att främjandefasen till stor del är över och att Insams organisation och arbetsform inte längre var relevant. I december 1999 lades verksamheten ned.

Insam beviljades SESAM-medel för ett dokumentationsprojekt, ett utbildningsprojekt och för att samordna Internetanvändningen. Tanken var att dessa projekt tillsammans skulle kunna bereda väg för en nationell databas genom att bl.a. utveckla en nödvändig gemensam terminologi och gemensamma format.

En av Insams viktiga insatser var att anordna kurser för museipersonal i IT-kunskap. Insam har också sett till att varje anslutet regionalt och statligt museum har utsett ett s.k. IT-ankare som varit ansvarigt för att utbildning sprids för att få en god IT-utveckling vid museerna.

SUNET är högskolornas nätverksorganisation och har till uppgift att främja datakommunikation till nytta för högskolorna, men också att stödja och samarbeta med andra organisationer som har som målsättning att erbjuda datakommunikation till hela samhället. SUNET fick år 1997 regeringens uppdrag att erbjuda folkbibliotek och läns museer en kraftfull Internetanslutning till ett förmånligt pris. Många museer ingår i SUNET:s organisation och kan dra nytta av nätverkets förmåner. SUNET arrangerar även kurser för de museer som är anslutna, och kan därigenom på vissa punkter sägas ha samma roll som Insam.

Regeringen har tagit olika initiativ för att stimulera användningen av IT inom kulturområdet. Drygt 60 procent av SESAM-medlen gick till projekt där det ingick satsningar på Internet. Ungefär samtidigt som SESAM-medlen fördelades tillsattes en särskild utredare med uppdrag att utarbeta en samlad strategi för användning av IT vid myndigheter och institutioner inom kulturområdet. Slutbetänkandet ”IT i kulturens tjänst” (SOU 1997:14) lämnades i januari 1997. Ett av förslagen i betänkandet var att upprätta ett nationellt digitalt nätverk, Kulturnät Sverige. Nätverket, som nu finns på webbadressen www.kultur.nu, har som syfte att bl.a. öka tillgängligheten till kulturinstitutionerna. Kulturnät Sverige ska också

kunna fungera som ett forum för kunskaps- och erfarenhetsutbyte för institutionerna själva och samtidigt för en dialog med publiken. Kulturnät Sverige drivs sedan den 1 januari 2000 av Statens kulturråd. Skr. 1999/2000:65

3.5 Dokumentation

De flesta föremålen på ett museum är dokumenterade, dvs. försedda med en beskrivning, uppgifter om varifrån föremålet kommer, hur det använts, m.m. Några föremål hamnar dock i samlingarna utan tillräckliga uppgifter. Ett sådant föremål tappar en stor del av sitt vetenskapliga värde. De flesta SESAM-projekt har haft som ett mål i arbetet att göra en ny dokumentation, eller komplettera den som redan finns med fler och nya uppgifter. Att se till att föremålen är adekvat dokumenterade har ofta varit naturligt i samband med exempelvis en digitalisering eller vid katalogiserings- och registreringsarbete. Inventeringar av magasinerna och föremålsbeståndet är också något som ingått i kedjan av arbete. Vid inventeringar på flera museer återfann de SESAM-anställda föremål som inte tidigare varit dokumenterade och kunde då införliva dessa i upprättade register.

Enligt Statskontorets undersökning innefattade omkring 82 procent av alla SESAM-projekt dokumentation och digitalisering och omkring 70 procent katalogisering och registrering.

Väldokumenterade samlingar innebär i förlängningen att de blir mer tillgängliga, eftersom personalen och allmänheten kan få en större överblick över vad samlingarna innehåller. SESAM-projektet har inneburit att alla institutioner som på något vis har arbetat med registrering, dokumentation och/eller katalogisering nu har bättre kunskaper om vad som finns i samlingarna – och dessutom om vad de innebär, dvs. mer kunskap om föremålen i sig. Med den förbättrade kunskapen kan personalen också förbättra sin service gentemot allmänheten och forskare.

3.6 Sammanfattning

SESAM-projektet har gjort samlingarna och arkivbestånden på museer och arkiv synliga och tillgängliga för allmänheten, forskare m.fl. Genom att använda sig av flera olika tillvägagångssätt – såsom digitalisering, förbättrad dokumentation och registrering, visningar av magasinerna m.m. – har institutionerna spritt mer kunskap och väckt intresse.

Internetsatsningarna har inte varit så många som ansökningarna gav förhoppningar om, bl.a. beroende på att resurserna inte räckte. De internetprojekt som kom till stånd genom SESAM-projektet bådade dock gott inför fortsatt arbete. Digitaliseringen, främst registrering i databaser, har kommit långt med SESAM-projektet och därmed finns en god grund för att fler ska kunna komma ut med sina register eller på annat sätt sprida information om samlingarna på Internet. Ökningen av antalet digitaliserade föremål uppgick genom SESAM-projektet till över 30 procent.

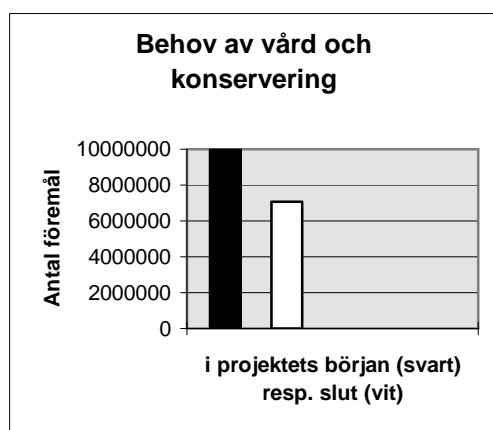
Den kanske största vinsten är att personalen på museer och arkiv nu har betydligt bättre kunskaper om sina samlingar.

Föremålen är museernas kärna och utgör stommen i så gott som varje museum, precis som arkivalierna är det som utgör själva arkiven. Även om museerna aldrig kan visa mer än en bråkdel av sina samlingar i sina utställningar är föremålen utgångspunkten för att levandegöra och skapa sammanhang. En förutsättning för att föremålen skall kunna bevaras för framtiden är att de vårdas. Vård kan innebära ytlig rengöring, behandling mot korrosion och skadedjur, bedömning av lämplig förvaring etc. Konservering är åtgärder som måste utföras av fackman och innebär mer omfattande och långtgående insatser, exempelvis lagning av uppkomna skador, grundlig rengöring och behandling för förhindrande av nedbrytande processer. Konservering utförs då skador uppkommit medan vård bör ske kontinuerligt, inte minst för att förhindra att behov av mer kostsam konservering uppstår. Enligt Museiutredningen var vid tiden för utredningen cirka 21,6 miljoner föremål i behov av vård bara vid de statliga och regionala museerna. Cirka åtta miljoner föremål var i behov av konservering.

Ett av målen för SESAM-projektet var att hämta in eftersläpningen av föremålsvården och att arbeta med förebyggande vård. Projektet skulle också stimulera museerna att upprätta vårdplaner för att uppnå en effektivare och bättre hantering av samlingarna. Vidare var målet att SESAM-projektet skulle leda till att det utvecklades bättre och effektivare förvaringssystem för samlingarna. Bättre förvaring skulle ge ökade möjligheter till uppsikt och vård, för att på så sätt förhindra uppkomsten av konserveringsbehov. SESAM-gruppen ville gärna se att SESAM-projektet ledde till ökad samverkan på områdena magasin, vård och konservering – något som skulle kunna ge både ekonomiska och kvalitetsmässiga vinster.

Av förordningen om sysselsättningsinsatser inom kulturområdet (1995:1035) framgår att projekten även kunde innefatta gallring av föremål. Med gallring menas att välja bort de föremål som det inte finns behov av på det enskilda museet eller arkivet, för att bl.a. erhålla bättre bevarandepremisser och mer magasinutrymmen för det kvarstående.

4.1 En vårdinsats

Tab. 2

Museiutredningen beräknade att det fanns cirka 38 miljoner museiföremål i landet. Enligt utredningen hade vårdarbetet inte prioriterats tillräckligt. Skälet till detta var samlingarnas storlek och den begränsade personalstyrkan.

Om föremålen/arkivalierna förvaras på ett icke tillfredsställande vis kan stora behov av vård eller konservering uppkomma. Det kan t.ex. uppstå mögel- eller fuktskador. Smuts och damm är andra hot mot samlingarna eftersom smuts drar till sig skadedjur. Skadedjursangrepp, av t.ex. ängrar, silverfisk, möss, råttor och mal, är tyvärr relativt vanligt förekommande och kan orsaka stora och kanske t.o.m. irreparabla skador på föremål och arkivalier. Skadedjursangrepp kan förebyggas med rätt metoder. SESAM-projektet har inneburit att det skett insatser för att förhindra skadedjursangreppen, åtminstone inom den närmaste framtiden.

77 procent av SESAM-projekten innefattade vårdinsatser och 58 procent konserveringsinsatser. Många museer arbetade i en uppgiftskedja där registrering, digitalisering och vård utfördes i samband med att bättre förvaring av föremålen kom till stånd. Föremålsvård och förbättrad förvaring hör givetvis ihop; en mer ändamålsenlig förvaring av föremålen är en viktig förutsättning för att bibehålla en god omvårdnad av dem.

På museerna har det ofta saknats fast anställd personal för att ta hand om föremålsvård och översyn. Många museer saknar dessutom konservatorskompetens. Inte minst av den anledningen har SESAM-projektet varit betydelsefullt. Ofta har SESAM-anställda medverkat till att ta fram riktlinjer för en förebyggande vård. Dessa syftar till att så långt möjligt förhindra att behov av vård och konservering uppstår, t.ex. genom att ha städplaner för magasinerna, eller ständig uppsyn över samlingarna genom ett rullande schema. Dessutom har många SESAM-anställda deltagit i arbetet med att skapa bättre magasin och framför allt bättre magasinrutiner, t.ex. vad gäller förvaring, förpackningsmaterial och hantering vid in- och utlån.

Projektet har medfört att intresset för samlingarna och bevarandefrågor har ökat. Likaså har kunskaperna om bevarandefrågor och förutsättningarna för att få behålla vårt kulturarv ökat tack vare projektet.

När Statskontoret mäter de institutioner som har registrerat en förändring, redovisas en ökning av andelen föremål i god kondition på 72 procent. Samma mätning visar en minskning av andelen föremål i behov av vård om 35 procent och en minskning av andelen föremål i behov av konservering om 23 procent.

Ett exempel där ökningen av antal föremål i god kondition varit stor är projektet på Göteborgs Stadsmuseum. Före SESAM-projektet var 10 procent av museets samlingar förvarade i mögeldrabbade magasin. Värst utsatt var Skansen Kronan, det militärhistoriska museet, där samlingar av bl.a. kavalleriutrustning var täckta av mögel. Tre personer anställdes med SESAM-medel under nästan två års tid och tio personer inom olika arbetsmarknadsåtgärder, för att i första hand sanera och rengöra Stadsmuseets föremål. På grund av hälsorisker – många av föremålen var både mögliga och besprutade med DDT och Lindan – kunde föremålen inte användas för vare sig utställningar, forskning eller något annat ändamål. Genom projektet sanerades föremålen, de är nu användbara för museet

och har betydligt bättre chanser att bestå. Efter projektet menar museet att man har en god överblick över samlingarna och vilka problem som kvarstår.

Ett annat exempel är Västmanlands läns museum där det inrättades en vårdstation för museets och länets hembygdsföreningars föremålssamlingar. Fem personer anställdes under två och ett halvt år för att ta hand om 50 000 föremål i behov av vård och 10 000 i behov av konservering. Bland annat var det mögelangripna allmogemöbler som skulle åtgärdas. Cirka 2 000 föremål registrerades i databas och vårdades eller konserverades. Målet för projektet var att hinna med 10 000 föremål, men arbetet var mycket mer tidskrävande än väntat. Västmanlands läns museum har nu en ändamålsenlig förvaring i ett nytt klimatstyrt magasin med ateljéer för vård, konservering och registrering. Dessutom har magasinet visningsbara rum.

SESAM-projektet innebar en viktig satsning för hembygdsrörelsen och hembygds museerna genom att läns museerna fick möjlighet att anställa personal för att arbeta med hembygdsrörelsens föremålssamlingar. Sammanlagt gick cirka 17 miljoner av SESAM-medlen till hembygdsrörelsen, via de regionala museerna. För många hembygds museer har SESAM-projektet inneburit en stor förbättring av föremålens bevarandestatus, dokumentation och registrering. Intresset för föremålen och förståelsen för bevarandefrågor har ökat hos hembygdsrörelsen. SESAM-personalen har bl.a. upprättat registrering på data, skapat en policy för insamling av föremål, samt gett rekommendationer för bästa förvaring och vård. Flera SESAM-projekt har innefattat kurser i hur man vårdar föremål och personalen har fungerat som handledare och konsulter för hembygdsrörelsen. Sveriges Hembygdsförbund gör bedömningen att SESAM-projektet har gjort stor nytta inom hembygdsrörelsen och dessutom ökat intresset och kunskaperna för föremålsvård och förvaring hos förbundets medlemmar.

4.2 Konservering

Konservering innebär en större insats än vård och är därmed mer tidsödande. Konservering kräver en fackman, en konservator, som på rätt sätt kan behandla och åtgärda föremålen. Detta innebär att konservering kan vara kostsamt, vilket har till följd att många museer inte har råd att ha en egen konservator. SESAM-projektet har för vissa museer inneburit en möjlighet att få konservatorskompetens under en period. Föremål med stora behov har då kunnat åtgärdas, och framför allt har vård och flyttningar till nya magasin kunnat ske på ett professionellt sätt.

På Helsingborgs museum var tre konservatorer anställda med SESAM-medel. De övervakade att överföringen till det nya magasinet Kulturmagasinet skedde på ett för föremålen godtagbart sätt. De vårdade också alla de föremål som flyttades. Nordiska museet, som har ungefär 1,4 miljoner föremål i sina samlingar, har i vanliga fall fyra konservatorer anställda på heltid. I sitt SESAM-projekt för barn- och ungdomskultur hade Nordiska museet ytterligare sex konservatorer anställda. Den aktuella delen av

museets stora samlingar fick under SESAM-perioden en ordentlig genomgång i form av skadeinventering och åtgärdande av skador och skadedjursangrepp m.m. I samband med projektet flyttades också den aktuella samlingen till nya ändamålsenliga magasin. Vid Skansen, som saknar egen kompetens vad gäller konservering och föremålsvård, kunde en konservator anställas med SESAM-medel under ett och ett halvt år. På Åjtte, Svenskt Fjäll- och Samemuseum, fanns under SESAM-projektet fyra konservatorer anställda som bl.a. genomförde en tillståndsinventering av hela de textila och naturhistoriska samlingarna.

4.3 Magasin

God förvaring är en förutsättning för arkivaliernas och föremålsens bevarande. Föremål av olika material kräver olika sorters förvaring, vilket kan leda till en del praktiska problem. Många museer finns inrymda i byggnader som inte är lämpliga för långtidsförvaring av föremål. Kunskapen om förutsättningarna för bevarande har inte heller alltid funnits när museerna en gång samlade in sitt material.

SESAM-gruppen konstaterade att magasinens kvalitet i hög grad varierar och att de flesta museer har både lokaler som är väl lämpade som föremålsmagasin och lokaler som är dåligt lämpade.

På flera håll har museerna tidigare kunnat flytta sina samlingar, eller delar av dem, till ändamålsenliga magasin. För många gav SESAM-projektet incitamentet till att skapa bättre magasinförhållanden, eller till att flytta föremålen till nya magasin. Arkiven har i regel redan sedan tidigare varit tvungna att finna fullgod förvaring av sina samlingar, för att kunna uppfylla bestämmelserna i arkivlagen (1990:782).

I dåliga magasin uppstår ofta problem p.g.a. för hög luftfuktighet, vilket lätt kan ge mögelskador. För låg luftfuktighet kan också vara skadligt eftersom detta bl.a. kan orsaka sprickor i trä och skador på oljemålningar. Ett annat vanligt problem i dåliga magasin är skadedjursangrepp. Ett bra och ändamålsenligt magasin ska vara beskaffat så att skadedjur inte kan komma in och överleva där.

Ett modernt och bra magasin bör också vara byggt så att föremålen är lätt synliga och åtkomliga. På de museer där man har låtit samlingarna vara kvar i befintliga magasin har SESAM-projektet inneburit en möjlighet att skapa bättre förhållanden i dessa magasin, både ur bevarande- och hanteringssynpunkt.

SESAM-projektet innebar en avsevärt förbättrad magasinering för mer än tre miljoner föremål. Statskontoret konstaterar att närmare 20 procent av rapporterna som beskriver förändring i bl.a. förvaringsstatus visar att hela den samling som projektet omfattade har kunnat åtgärdas.

I de projekt som innefattat magasinering är nu samlingarna förvarade i mer ändamålsenliga magasin. Detta innebär att föremålen kan bestå längre. Magasinen har även blivit mer lättarbetade och mer lättillgängliga. Många gånger är det brister i ekonomi som gör att magasinssituationen på vissa museer är fortsatt dålig.

Den ekonomiska situationen på många museer orsakar problem. En engångsinsats som SESAM-projektet måste följas av löpande, långsiktiga åtgärder för att kunna säkra samlingarnas långsiktiga bevarande. Av stor vikt är att det finns ändamålsenliga magasinlokaler. Statens kulturråd konstaterar i en rapport från maj 1999 om samlingarnas långsiktiga bevarande (Statens Kulturråd 827/98-511) att för att lösa de centrala museernas magasinproblem behövs ett samlat grepp, riktade insatser och särskilt ekonomiskt stöd, att det inte finns några möjligheter för de enskilda museerna att klara ut de stora svårigheterna på egen hand.

Länsarvet i Örebro, Örebro länsmuseum, är ett bra exempel på hur SESAM-projektet medfört bättre magasinförhållanden. I Örebro länsmuseum var magasinerna tidigare överfulla och det var svårt att hålla föremålen i det skick som är nödvändigt. Det innebär att det inte var möjligt att visa föremålen. Projekt Narva startades med målsättningen att nå mer kunskap om samlingarna, att inventera och vårda föremålen, samt att göra dem visningsbara och sökbara för såväl personal som för allmänheten. Museet flyttade samlingarna till en före detta kasern på I 3. Magasinet döptes till Länsarvet och utgör nu ett centralarkiv för föremålssamlingarna och centrum för de dokumenterande enheterna på museet. Tack vare SESAM-projektet kunde museet anställa fem personer under två och ett halvt år. Utöver dessa har tre ur den ordinarie personalen arbetat med projektet och ett tjugotal personer under kortare perioder i olika arbetsmarknadsåtgärder. Idag finns museets samlingar i ändamålsenliga magasin, med olika förvaringssätt anpassat efter föremålskategori och material. Föremålen är uppställda, lagda eller packade så att de kommer att hålla längre och bättre. Det finns rum avsedda för vård av föremålen och samlingarna är alltid visningsbara för allmänheten i sin förvaring. Dessutom är föremålen nu registrerade och bättre dokumenterade. Örebro länsmuseum tilldelades år 1998 av Museiföreningen utmärkelsen ”Årets museum”. Motiveringen var bl.a. att det öppna magasinet Länsarvet gett länets invånare tillgång till sitt kulturarv. Arbetet med Länsarvet fortgår även efter SESAM-projektet.

Enligt Statskontorets mätningar har länsmuseumerna presterat mer än dubbelt så mycket än vad som förväntats utifrån beviljade medel. Även de statliga och kommunala museerna har uppnått en avsevärd förbättring av föremålens förvaringsstatus.

Marinmuseum i Karlskrona lyckades med sina SESAM-projekt skapa ändamålsenliga magasin för flera föremålsgrupper – tågverkessamlingen, tavelmuseet och textilsamlingen – samt förbättra sitt huvudmagasin Berggården. Magasinen är nu uppordnade och föremålen finns lättare synliga och åtkomliga i nya hyllsystem. I samband med projektet har Marinmuseum i sin nya museibygnad fått nybyggda och specialutrustade lokaler för föremålsarbete, inklusive ett nytt tavelmagasin. Inom projektet har museet själva finansierat ny inredning för detta magasin. Marinmuseum konstaterar dock att det fortfarande saknas magasinutrymmen för vissa föremålstyper och att ytterligare arbetskraft skulle behövas för att alla magasin skulle vara helt genomgångna och åtgärdade.

Helsingborgs museum har flyttat föremålen till ett nytt specialanpassat magasin kallat Kulturmagasinet. SESAM-personalen har själva arbetat

med att utrusta de nya lokalerna på bästa sätt. Varje föremål som tas in i det nya magasinet förvaras enligt det enskilda föremålets speciella klimatkrav. Alla föremålen har innan flytten rengjorts och registrerats. Överföringen var tänkt att vara avslutad till det nya stadsmuseets invigning år 2001, men arbetet har varit mer krävande än förväntat. Vid projektets slut hade Helsingborgs museum lyckats inrymma cirka 40 000 av museets totala 300 000 föremål i de nya magasinerna.

De flesta museer vill ha nära avstånd till sina samlingar för att lättare kunna arbeta med dem. SESAM-gruppen påtalade dock i sin rapport att lyckade satsningar på billigare och bättre magasin med en lite längre resväg har visat att man vinner mer än man förlorar på en sådan lösning. SESAM-gruppen föreslog också att flera museer kan gå samman om gemensamma magasin.

Depå Munkhättan ligger i Tumba söder om Stockholm och är ett magasin som ägs av Svensk museitjänst, som ingår i Svenska lagerhus AB. I Depå Munkhättan förvaras idag delar av flera stockholmsmuseers samlingar, t.ex. Statens musiksamlingar med Musikmuseet och Nordiska museet. Musikmuseet hade tidigare delar av samlingarna, musikinstrument, förvarade i en källare, där det också fanns ett bilgarage. Utrymmet var olämpligt, bl.a. därför att det kom in avgaser från bilarna med kraftigt nedbrytande effekter som följd. Nordiska museet hade tidigare den delen av samlingen som ett av deras SESAM-projekt arbetade med – föremål från barn och ungdomskultur – i själva museibygnadens magasinsutrymmen. Även denna förvaring var olämplig, dels därför att museets magasin är överlastade på grund av utrymmesbrist, dels för att det i museibygnaden finns skadedjur. I Depå Munkhättan förvaras nu dessa samlingar i anpassade magasin, med ordentligt utrymme i hyllsystem, och klimatanpassning. I samband med bytet av magasin har SESAM-personalen för båda museerna katalogiserat, rengjort och digitaliserat alla föremålen som flyttats.

4.4 Gallring

Enligt förordningen om sysselsättningsinsatser inom kulturområdet var gallring en av de uppgifter de enskilda projekten kunde innehålla. Med gallring avses att antingen kassera eller att på något sätt byta, försälja eller ge bort föremål ur samlingarna. I samband med den genomgång av samlingarna som skedde i samband med SESAM-projektet var möjligheterna goda att upptäcka vilken gallring som kunde utföras. Vid en genomgång kunde klargöras om det fanns föremål som inte ansågs vara representativa för just det museet eller föremål som saknade signifikans eller av annan anledning befanns vara av den art att de var undgängliga.

Gallring på museer har emellertid varit och är fortfarande en kontroversiell och komplicerad fråga. Föremål insamlas till museerna i ett syfte, nämligen att bevara och visa ett kulturarv. Urvalet sker på de grunder man vid insamlingstillfället anser vara de bästa och mest signifikativa för ändamålet. Att vid en bestämd tidpunkt välja bort föremål betyder att man underkänner den tidigare insamlingens värde. Tidsbundenheten är en

riskfaktor såväl vid insamling som vid en eventuell gallring; vad som framstår som icke betydelsefullt vid gallringstillfället kommer kanske att förändras över tid. En annan faktor som förstärker problemet med att gallra är att många föremål i museernas samlingar kommer från personer som donerat föremålen till just det museet. Att byta bort, kassera eller på annat sätt välja bort dessa föremål vore att gå emot donatorns önskan och strida mot villkoren för donationen – att föremålet ska bevaras på museet. Inte något av SESAM-projekten uppger att gallring funnits med bland de utförda uppgifterna.

Vid arkiven sker dock en kontinuerlig gallring av inkommet material. I arkivlagen (1990:782) föreskrivs att gallring får ske. De arkivalier som uppfyller medborgarnas rätt att ta del av allmänna handlingar, behov av information och forskningsbehov ska bevaras. I arkivlagen finns vidare bestämmelser om vilka uppgifter arkiven har att efterleva, bl.a. att ge arkiven ändamålsenlig vård, en systematisk arkivförteckning och att skydda arkivet mot förstörelse och skada. För museisektorn saknas en motsvarande reglering.

4.5 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan konstateras att SESAM-projektet gav goda resultat beträffande vård, konservering och magasinering av museiföremål, men att mycket ännu kvarstår innan hela eftersläpningen av vårdbehov är åtgärdad.

Resultaten av SESAM-projektet visar på en betydande minskning av antalet föremål i behov av vård och konservering. Över tre miljoner föremål har fått en bättre magasinering och kan därmed bevaras bättre inför framtiden. SESAM-projektet har också för flera museer varit incitamentet till att skapa rutiner för vård och övrigt föremålsarbete samt bättre magasinering.

För hembygdsföreningarna var projektet värdefullt och ledde till att det skapades ordning i ett stort antal hembygdsgårdars samlingar. Dessutom har intresset för föremålen ökat och kunskaperna om bevarandefrågor har vuxit. Insikten om och förståelsen för att föremålsarbete är tidsödande och kräver resurser har också blivit större.

Det har visat sig att vårdarbete ofta var mer tidsödande än vad museerna hade planerat för, varför mycket arbete ännu återstår. På grund av resursbrist saknas ofta fast anställd personal för denna typ av arbete. Flera museer oroar sig därför för hur det fortsatta arbetet med föremålen ska kunna genomföras.

Trots de goda resultat SESAM-projektet uppvisar vad gäller vård, konservering och magasinering är förhållandena fortfarande dåliga på vissa håll. Arbetet med föremålen kräver fortsatt arbete och tillskott av resurser för att de uppnådda resultaten ska bibehållas och inte successivt gå till spillo.

Ett av SESAM-gruppens uppställda delmål var att ge unga museiutbildade goda föremålskunskaper som de kan ha nytta av i sitt fortsatta yrkesliv. Utbildningen i föremålskunskap var avsedd att ses som en introduktion till arbetet. Arbetet i sig skulle fördjupa kunskaperna och öka den professionella identiteten. SESAM-projektet skulle resultera i en ökad professionalitet på museer och arkiv.

SESAM-projektet har vitaliserat arbetet med föremål i olika hänseenden. Arbetet har i sig varit stimulerande för institutionerna. Föremålsarbete har överlag också fått bättre genklang, genom att många skilda diskussioner i ämnet har uppkommit och samlingarna aktualiserats på flera sätt.

Majoriteten av dem som arbetar inom museer och arkiv har en akademisk grundutbildning; museimän oftast inom de traditionella "museiämnena" historia, etnologi, konstvetenskap, arkeologi. De allra flesta saknar helt eller delvis mer praktisk kompetens när de börjar sina första anställningar. För att arbeta med föremål krävs kunskaper om själva föremålen, men också om bl.a. registrering, föremålsvård, materiallära, förvaringsprinciper, hur ljus- och klimatförhållanden påverkar föremål etc. Det är skälet till att SESAM-medel användes även för utbildning. Korttidsutbildningar för de SESAM-anställda kom att anordnas av Riksantikvarieämbetet, Institutionen för kulturvård vid Göteborgs universitet samt av Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna.

SESAM-gruppen ansåg också att det behövdes kompetensutveckling för museernas ordinarie personal. SESAM-medel anslogs därför till den så kallade SUM-gruppen – Samrådsgruppen för Utbildningsfrågor för Museerna och kulturmiljövården, för att de skulle kunna fortsätta arbetet med en utbildningsstrategi för museerna.

Ett av huvudmålen med SESAM-projektet enligt handlingsplanen var att skapa en delvis förändrad inställning till arbetet med samlingarna hos den egna personalen, beslutsfattare och allmänheten. Med motiveringen att praktiskt föremålsarbete under en tid varit mindre attraktivt, jämfört med att t.ex. arbeta med utställningar eller att forska, syftade SESAM-projektet till att förändra attityder till föremål och samlingar. På så vis skulle vidare eftersläpning av vård, registrering och dokumentation av samlingarna motverkas.

5.1 En utbildningsinsats

SESAM-projektet innebar på flera sätt en kompetenshöjning för projektpersonalen och på så sätt en kompetenshöjning för museerna och arkiven. De intensivutbildningar som många av de SESAM-anställda deltog i innan projekten satte igång var enligt institutionerna innehållsrika och uppskattade. I de kommentarer som har lämnats av museerna och de projektanställda framkommer dock att utbildningen kunde ha varit ännu mer praktiskt inriktad.

Den utbildning som de SESAM-anställda blev erbjudna omfattade cirka fem veckor. Kurserna innehöll föreläsningar om material och deras olika bevarandaspekter, konserverings- och vårdmetoder, packteknik för museiföremål, hur ett bra magasin bör vara beskaffat och annat. Dessutom innehöll utbildningen en rad olika studiebesök. Totalt gick 244 av de projektanställda någon av utbildningarna. Av dessa var 174 personer kvinnor och 70 män.

SESAM-kurserna har på många museer och arkiv givit upphov till ytterligare utbildning och kompetensutveckling genom att många av de SESAM-anställda höll kurser för den ordinarie personalen, skrev handledningar, höll föreläsningar, anordnade mer handgriplig praktik, eller dylikt.

De allra flesta museer och arkiv som varit engagerade i SESAM-projektet är överens om att projektet har lyckats sätta föremålen i fokus och att intresset har väckts för att arbeta mer aktivt med samlingarna. Utbildningen och de SESAM-anställdas spridning av sina nyförvärvade kunskaper har också bidragit till detta.

De SESAM-anställda på Eskilstuna museer anordnade t.ex. en lokal, kortare variant av ”SESAM-kursen” om sju dagar för all personal på sina museer. Till kursen anlätades samma föreläsare som på Riksantikvarieämbetet. Eskilstuna museer anser att kursen gav en större medvetenhet, kunskap och inte minst ett ökat intresse för föremålsfrågorna hos hela personalstyrkan. Även på Stockholms stadsmuseum anordnades kurser i föremålshantering för hela personalen där de SESAM-anställda höll föredrag. Helsingborgs museum slår fast att SESAM-projektet och den utbildning som initierades av SESAM-projektet har inneburit att samtliga medarbetare blivit medvetna om vikten av föremålsvård och försiktighet i hantering av föremål och arkivalier.

Tekniska museet i Stockholm var en av de institutioner som tog tillvara de tillfälliga möjligheterna till god utbildning inom förebyggande konservering. Tekniska museet lät inte bara sina SESAM-anställda gå SESAM-utbildningen, utan lät även fyra personer ur sin ordinarie personal gå Riksantikvarieämbetets kurs, vilket bekostades av museets egen budget. Tekniska museet bedömde att utbildningen var en viktig del i kompetensutvecklingen hos den egna personalen. Museet anser att utbildningen i hög grad gav förväntat resultat i form av adekvata kunskaper.

Från flera håll efterfrågades i samband med SESAM-kurserna liknande utbildningar även för den ordinarie personalen. Riksantikvarieämbetet skapade därför en kurs kallad ”Tidens tand”, utarbetad efter SESAM-kursens modell. Hittills har fem kurser hållits, en per termin sedan starten år 1997, med tolv deltagare i varje. Totalt har 52 personer genomgått utbildningen (29 kvinnor och 23 män), varav cirka hälften varit anställda på stockholmsmuseer, däribland Vasamuseet, Sjöhistoriska museet och Stockholms stadsmuseum. Kostnaden för utbildningen har varit 15 000 kronor per person och kursen har omfattat tre veckor på heltid.

Det finns bland personalen på museerna och arkiven önskemål om återkommande kortare kurser rörande samlingarna, deras vård och tillgänglighet. Uppenbarligen kvarstår alltså behovet även efter SESAM och

”Tidens tand”. ”Tidens tand” kommer att anordnas igen under hösten 2000. Skr. 1999/2000:65

”Tidens tand” kallas även den magasinshandbok som initierades av Kulturdepartementets SESAM-grupp och gavs ut på Riksantikvarieämbetets förlag år 1999. Bokens produktion finansierades med SESAM-medel.

5.2 Utbildningsfrågor

Kulturarvsinstitutionernas verksamhetsmål och därmed deras kompetensbehov förändras fortlöpande och det ställs delvis andra krav än tidigare på en musei- och arkivtjänsteman idag. Likväl är utbildningen traditionell och i princip densamma som den varit under lång tid. Bredare kunskaper om exempelvis data efterfrågas alltmer, liksom kunskaper om marknadsföring, pedagogik, projektledning m.m. Ämnet museivetenskap eller museologi har under de senaste åren fått en spridning på flera svenska universitet och kurserna har snabbt fyllts av unga människor som aspirerar på att få arbeta inom sektorn. Arkivvetenskap är ett ämne som har funnits på universiteten något längre och som också lockar många studenter. De mer praktiska kunskaper som krävs inom museum och arkiv saknas det i princip formell utbildning för i Sverige, med undantag för konservatorsutbildning.

Samrådsgruppen för utbildningsfrågor för museerna och kulturmiljövården – den så kallade SUM-gruppen – består av representanter från museerna, Riksantikvarieämbetet, Riksutställningar, Svenska museiföreningen (nuvarande Museiföreningen) och universiteten. Regeringen beviljade år 1995 SUM-gruppen medel inom ramen för SESAM-projektet för utarbetande av en utbildningsstrategi. I november 1998 inkom SUM-gruppen till regeringen med sin rapport innehållande förslag till en utbildningsstrategi (Ku1998/2593/Ka).

SUM-gruppens förslag syftar till att skapa förutsättningar för en långsiktig utbildningsstruktur för museer och kulturmiljövård. SUM-gruppen föreslår bl.a. att en förstärkning av undervisningen i kulturarvsfrågor sker i grundskolan och att det på sikt skapas ett program för kulturarvsfrågor inom gymnasieskolan. SUM-gruppen har även uppmärksammat behovet av fort- och vidareutbildning inom kulturarvssektorn. De föreslår bl.a. att ett system för personalcirkulation utformas. Utbildningstjänster – så kallade traineetjänster, liknande de amanuens tjänster som tidigare var vanliga inom museer – vill SUM-gruppen också ska inrättas som ett led i fort- och vidareutbildning.

Under år 1999 har också DIK-förbundet färdigställt rapporten *Museum professionals – a gap between education and profession*. Rapporten har utarbetats inom ett EU-projekt där sju medlemsländer medverkat kring frågor om förhållandet mellan museistudier, museiverksamhet och museianställda.

SESAM syftade till att lösa problemen med vård och magasinering av samlingarna och till att förhindra att en liknande situation uppstår igen. En förutsättning för det, utöver den engångsvisa finansiella insatsen, var att skapa ett större intresse för föremålsfrågor och en förståelse för vilka resurser kulturarvets bevarande kräver, både från beslutsfattare, allmänheten och institutionernas egen personal. SESAM-projektet var tänkt att få till stånd en attitydförändring som bidrar till att trygga samlingarnas fortlevnad även på längre sikt.

SESAM-projektens resultatuppgifter talar tydligt för att intresset för föremål och bevarandefrågor har ökat inom sektorn. Frågorna kring bevarandepprinciper m.m. har väckts och arbetet med samlingarna kommer att gå vidare i den mån medel finns. Återigen anger många museer och arkiv resurstillgångar som en avgörande faktor för i vilken utsträckning arbetet kan fortsätta och på vilket sätt.

Med SESAM:s genomförande har museer och arkiv nu en god uppsikt över vilka problem som kvarstår i SESAM:s verksamhetsområden. Det innebär att det finns förutsättningar för att arbetet kan fortskrida. Det finns också bättre kännedom om vilka resurser samlingarna kräver för att kunna bevara kulturarvet i godtagbart skick och för att göra det tillgängligt på bästa sätt.

Uppmärksamheten kring SESAM har varit stor även utanför den egna sektorn. SESAM har uppmärksammats i TV och radio och det har skrivits om projektet såväl i fackpress som i andra media. Under vintern 1996 sändes dessutom en programserie om sex avsnitt kallad "Kulturlagret" i SVT:s kanal 2. Kulturdepartementets SESAM-grupp var SVT:s samarbetspartner i produktionen. De olika delprojekten har också uppmärksammats av ett antal tidningar runt om i landet.

Via läns museernas SESAM-projekt har intresset för föremåls- och bevarandefrågor i hög grad vuxit även i landets hembygdsföreningar. Genom de SESAM-anställdas arbete med att föra ut sina kunskaper om hur man på bästa sätt registrerar föremål och arkivalier, vilka principer som gäller för god föremålsförvaring etc., så har kunskaperna och intresset ökat hos hembygdsföreningarna. Flera av de SESAM-anställda som arbetat med hembygdsgårdarna har också delat ut skrifter och handledningar om t.ex. städning i kulturhistoriska miljöer och god förvaring av föremål till hembygdsföreningarna.

5.4 Sammanfattning

Utbildning vad beträffar praktiska göromål på museer och arkiv, t.ex. på de områden SESAM har bedrivits inom, saknas i princip för närvarande i Sverige. Den utbildning som anordnades för de SESAM-anställda var uppskattad och en majoritet deltog. Liknande kurser om föremål och bevarandefrågor efterfrågades även av ordinarie personal, Riksantikvarieämbetet anordnade därför en utbildning kallad "Tidens tand". Även dessa kurser har fått positivt gensvar. En handbok för magasinfrågor gavs också ut av Riksantikvarieämbetet, finansierad med SESAM-medel.

SUM-gruppen – Samrådsgruppen för utbildningsfrågor för museerna och kulturmiljövården – fick medel ur SESAM:s anslag och har lämnat en rapport till regeringen innehållande förslag till en utbildningsstrategi.

SESAM-projektet fick museiväsendet att på nytt ta sig an sina samlingar och museerna har nu i många fall fått grepp om innehåll och status hos sina samlingar. Inställningen till det praktiska föremålsarbetet har förbättrats, men framför allt är det växande intresset och det faktum att fokus under en tid har riktats på samlingarna den största vinsten då det gäller att förändra attityderna. En generellt ökad förståelse för bevarandefrågorna och insikter om de resurser bevarandet av kulturarvet kräver har spridits. Om allmänhetens intresse för föremålen har ökat eller ej finns det inga klara uppgifter om, men intresset för SESAM-projektet har varit relativt stort.

6 Samverkan

Ett av huvudmålen med SESAM-projektet var att öka samlingarnas tillgänglighet för andra museer, forskare och allmänheten samt att ge möjlighet till överblick över samlingarna både inom museerna och arkiven och mellan dessa. I SESAM-gruppens handlingsplan talas om gemensamma vårdstationer, gemensamma magasin och samverkan i digitaliseringsarbete. Syftet var att uppnå en samordning i organiseringen av SESAM:s alla olika delmoment. Med en samverkan mellan institutionerna på SESAM:s alla områden skulle förutsättningarna att driva arbetet vidare även efter SESAM-projektet bli större. Vinster såväl ekonomiskt som kvalitetsmässigt kunde också vinnas genom olika former av samarbete, enligt SESAM-gruppen. Några av de samarbetsgrupper som redan existerade togs fasta på, exempelvis INSAM, SAMOREG, SUM-gruppen och andra.

6.1 Registrering och data

Registrering och data är områden som museerna sedan tidigare samarbetat kring. Att få till stånd gemensamma ramar för dataregistrering har t.ex. varit en av INSAM:s huvuduppgifter. SAMOREG – samordningsgruppen för dokumentations- och registreringsfrågor vid museerna – tillsattes av Statens kulturråd redan år 1982 och lämnade sin rapport år 1985. SAMOREG:s arbete innefattade att skapa en universell blankettform, som kunde passa olika typer av museer och som sedan kunde användas för att skapa en gemensam, nationell databas. Problem har i det fortsatta arbetet uppstått vid utformningen av gemensamma normer och terminologi. De kataloger över föremålen som redan finns på museerna har sakordsregister som många gånger skiljer sig åt. Skillnaderna och problemen med att hitta gemensamma termer kan härledas till bl.a. variationer i föremålstyper, arkeologiska fynd jämfört med konst och etnologiska föremål, eller till dialektala ordformer och annat. För att en databas

ska vara sökbar och kunna ge rättvisande resultat måste alla uppgifter vara likställda.

Samsök är en försöksverksamhet som arbetar för att alla museer ska kunna samordna sina register på Internet, så att de blir gemensamt sökbara. För närvarande arbetar Historiska museet, Andréemuseet i Gränna och Bohusläns museum i Uddevalla med projektet. Samarbete vad gäller gemensamma former för dataregistrering sker också inom området som kallas ABM – arkiv, bibliotek och museer.

Med SESAM-projektet aktualiserades samarbetet kring datafrågorna. Många museer var intresserade av att inför SESAM skaffa det nya databasprogram som Nordiska museet arbetade med. Efter kraftiga förseningar i färdigställandet av programmet var detta för de flesta inte längre aktuellt. Västerbottens museum lyckades bättre med spridningen av sitt databasprogram. Programmet är ett resultat av ett samarbete mellan Västerbottens museum och Umeå universitet. Programmet kallas Sofie och användes för registrering av många SESAM-projekt. Många museer använder även i fortsättningen programmet när de dataregistrerar sina samlingar. Användarna av Sofie hade regelbundna möten under SESAM-perioden då de gemensamt diskuterat bl.a. frågor om terminologi. Ett flertal av hembygdsföreningarna använder sig också av databasprogrammet Sofie och ingår därmed i nätverket som byggts upp kring programmet. Samarbetsformer har också funnits med andra databasprogram som grund, t.ex. programmet Adrian/Album som används av flera museer, däribland Vasamuseet.

6.2 Magasin och vård

SESAM-projektet var tänkt att leda till ökat samarbete när det gäller magasinering av föremål. Meningen var att detta skulle kunna förenkla arbetet och bidra till att skapa mer ändamålsenliga och billigare magasin. Någon samverkan i större utsträckning för att exempelvis dela magasin mellan flera institutioner ledde inte SESAM-projektet till. Depå Munkhättan är dock, som tidigare nämnts, ett exempel på samverkan.

Frågor om vård, konservering, gallring och förvaring har föranlett många diskussioner och seminarier. Samarbetet mellan framför allt närstående museer har varit stort. De SESAM-anställda har helt enkelt hjälpt varandra där de har kunnat och kontakter mellan den ordinarie personalen på olika museer har stärkts.

De kontakter som skapats under SESAM-utbildningen har också i flera fall utnyttjats och man har kunnat ha utbyte även av projekt som befann sig på större avstånd. Vissa av de personer som föreläste eller på annat sätt förekom i SESAM-utbildningarna har fungerat som rådgivare för flera av projekten.

Museerna inom Västra Götalands län gjorde en gemensam ansökan om SESAM-medel, kallat SESAM-väst. Ansökningarna gällde egna separata projekt, det var alltså inte planerat för ett enda gemensamt projekt. Intentionen med det förfarandet var att samordna arbetet med museisamlingarnas förvaltning och utveckling i Västsverige. SESAM-väst bestod av

Älvsborgs länsmuseum, Bohusläns museum, Hallands läns museer, Skaraborgs länsmuseum, Göteborgs museer, Stiftelsen Västsvensk konservatorsateljé och institutionen för Kulturvård vid Göteborgs universitet. Dessutom omfattades genom dessa institutioner indirekt även kommunala museer och hembygdsföreningar i samarbetet. Samverkan, samordning och samarbete har fungerat väl under projekttiden och man bedömer att det kommer att fortskrida väl inom gruppen. SESAM-väst har bidragit till att ge en bättre regional överblick.

6.3 Informationsutbyte och regional samverkan

Kulturdepartementets SESAM-grupp anordnade under år 1995 tre möten för institutionerna – ett inledande informationsmöte, ett seminarium om magasinfrågor samt ett seminarium avsett som ett avstamp för projektet. De SESAM-anställda har sedan under projektets gång sinsemellan gett information och stöd åt varandra. Även den ordinarie personalen som varit engagerade i projektet har utbytt erfarenheter med andra projektansvariga och hjälpt varandra på olika vis i fråga om vård, registrering, data, magasinering och annat. Museer och arkiv har också kunnat ge råd åt varandra, särskilt mellan institutioner i samma område.

Riksantikvarieämbetet har fungerat som ett viktigt stöd- och samarbetsorgan för många, framför allt i vård-, konserverings- och magasineringsfrågor. I Västsvetige nämner man även Kulturvårdscentrum i Uddevalla som en viktig samarbetspartner. När det gäller registrerings- och datafrågor har som tidigare nämnts framför allt Västerbottens museum och Nordiska museet varit naturliga samarbetspartners.

De SESAM-anställda arrangerade under projektets gång egna möten. Exempelvis anordnades av SESAM-projektet för Västmanlands läns museum ett möte i Västerås under år 1997 då olika frågeställningar diskuterades. De olika SESAM-projekten gjorde flera studiebesök hos varandra, dels under utbildningens gång, dels under projekttiden. Det får förutsättas att många SESAM-anställda har skapat sig värdefulla kontaktnät för framtiden genom samarbete inom projekten.

Nätverket Mustang, ett nätverk för unga oetablerade museitjänstemän, bildades under SESAM-projektets gång och organiserades mycket tack vare projektet. Nätverket Mustang har för många betytt nya eller upprätthållande av viktiga kontakter. Flera av de SESAM-anställda engagerade sig i samband med projektet i nätverket. Mustang har stöd av Museiföreningen och innehar bl.a. stående utrymme i tidningen Svenska Museer.

För Sveriges Hembygdsförbunds medlemmar har SESAM-projektet betytt viktiga och välkomna kontakter med läns museerna. Läns museernas SESAM-projekt riktade mot hembygdsföreningarna i länet har oftast fungerat så att de SESAM-anställda har varit resande rådgivare åt de föreningar som varit engagerade i projektet. Rådgivningen har framför allt handlat om registrerings- och dokumentationsfrågor, vård och förvaring av föremål och hur man kan anpassa hembygdsgårdarnas byggnader så att föremålen ges förutsättningar för ett långsiktigt bevarande. Läns museernas SESAM-projekt har sedan samordnat arbetet för det egna

länets hembygdsföreningar. Förutom rådgivning och samordning har flera av projektens anställda hållit kurser för hembygdsföreningarna och gett ut skrifter med råd och handfast vägledning. Några projekt innefattade även praktiska insatser där de SESAM-anställda bistod vid exempelvis vårdarbete på hembygdsmuseerna. Utöver detta resulterade de allra flesta hembygdsprojekten i en övergripande lägesbeskrivning av vård- och registreringsbehov vid länens hembygdsföreningar, som en grund inför fortsatt arbete.

Sveriges Hembygdsförbund beviljades bidrag för ett SESAM-projekt för samverkan mellan hembygds- och läns museer. Projektet omfattade undersökningar beträffande datakompetens hos läns museer och hembygdsföreningar, samt utbildningsinsatser inom data i ett pilotprojekt i Halland. Projektet syftar till att finna samarbetsmetoder mellan hembygds museerna, läns museerna, arkiv, skola och bibliotek.

6.4 Sammanfattning

SESAM-projektet var tänkt att leda till ökad samverkan mellan institutionerna. Det resulterade inte i någon officiell sammanslutning. Antalet gemensamma magasin och vårdstationer m.m. blev inte heller så stort. Projektarbetet kan egentligen inte i någon större utsträckning sägas ha formellt samordnats mellan de olika institutionerna, men det informella samarbetet mellan projekten har varit desto större. Kontaktnät har skapats och projekten och institutionerna har tagit stöd av varandra i SESAM:s alla områden. SESAM-projektet kan på det sättet sägas ha stärkt samarbetet mellan t.ex. större och mindre museer.

I flera redovisningar nämns att Riksantikvarieämbetet var en viktig samarbetspartner. Riksantikvarieämbetet var också en av de institutioner som samordnade utbildningen för de SESAM-anställda.

När det gäller datafrågor har samverkan varit relativt stor. Västerbottens läns museum utarbetade ett databasprogram kallat Sofie, som spreds till många andra SESAM-projekt. De museer som arbetar med Sofie har också haft regelbundna möten där aktuella frågor diskuterats. Fler konstellationer grundade på samarbete kring ett databasprogram finns också exempel på.

SESAM-projekten på läns museerna riktade mot hembygdsföreningarna har varit goda exempel på samverkan. Hembygdsföreningarna har fått förbättrad kontakt med sina respektive läns museum och omvänt. Samverkan i samband med SESAM-projektet har stärkt förhållandet mellan läns museerna och hembygdsmuseerna, samt de mindre kommunala museerna.

7 Regeringens slutsatser och bedömning

Regeringen bedömer att SESAM-projektet i sin helhet gett goda resultat. Projektet kombinerade en framgångsrik sysselsättningsåtgärd med en nödvändig nationell räddningsinsats för kulturarvet. Det samlade värdet

av de uppnådda resultaten ligger väl i paritet med kostnaderna för satsningen.

SESAM-projektet har i många avseenden nått de uppställda målen. Mer långsiktiga vinster har också nåtts genom SESAM:s genomslagskraft; projektet har haft funktionen av en väckarklocka till gagn för ett stort antal delområden inom museer och arkiv.

I vissa aspekter har SESAM-projektet varit särskilt framgångsrikt. Inte minst gäller detta från sysselsättningssynpunkt. Det har skapat ny sysselsättning för många unga musei-, arkiv- och hantverksutbildade under en förhållandevis lång projektperiod. De berörda musei- och arkivinstitutierna har svarat för en relativt stor egeninsats. Därtill gav projektet upphov till många ytterligare anställningar, där värdefulla insatser för bevarandet och tillgängliggörandet av kulturarvet kunde göras.

SESAM-projektet har gett de anställda värdefulla erfarenheter av kulturarvssektorn som de kan använda sig av i sina fortsatta yrkesliv. SESAM-projektet kan även leda till att museernas och arkivens kompetensförsörjning på föremålsområdet blir bättre tillgodosedd, genom de kunskaper de anställda förvärvat. På samma grunder finns klara förutsättningar för en högre professionalitet. SESAM-projektet har vitaliserat arbetet, skapat nya kontaktytor samt stimulerat till diskussioner om samlingarnas vård, förvaring, digitalisering och tillgänglighet.

Genom SESAM-projektet finns det idag betydligt bättre kunskaper om samlingarna. Förvaringen av föremålen har förbättrats och samlingarna har på många håll effektivt uppordnats. Sammantaget innebär detta att kulturarvet i museer och arkiv nu är mer tillgängligt och att kunskapen är större om vad museernas och arkivens samlingar består av. Vetskapen om vilka problem som kvarstår finns, och bättre insikt om vilka resurser som krävs för att åtgärda dessa har framkommit.

Samlingarnas tillgänglighet har förbättrats genom att registreringen av föremålen ökat. Den digitaliserade registreringen har likaså ökat. SESAM-projektet gav i många fall incitament och möjlighet att påbörja digitaliseringsarbeten. Färre institutioner än förväntat nådde dock under SESAM-perioden fram till att ge sökbar information om sina samlingar på Internet. Orsaken till det var brist på medel till de investeringar som krävdes. Förutsättningarna för ett fortsatt arbete med digitalisering och spridning av information om samlingarna på Internet torde dock vara goda eftersom grunden nu är lagd. Dataarbetet har också gett samverkansvinster och resulterat i ett ökat samarbete mellan institutionerna.

Projektet gav på de berörda institutionerna ökad tillgänglighet till samlingarna och förbättrade villkor för bevarande. Redan från början stod det emellertid klart att SESAM-medlen inte skulle räcka till för att åtgärda alla de problem och den eftersläpning som fanns vad gäller registrering, dokumentation, vård, konservering och magasinerings. Förhoppningen var att institutionerna själva skulle omprioritera sin verksamhet och satsa egna resurser – utöver den obligatoriska egeninsatsen – för att gå vidare med uppgifterna, även efter projektets slut. Museerna har enligt uppgift lyckats mobilisera mer resurser till vård och registrering än tidigare, men påpekar att marginalerna är för små för att omfördela med tillräckliga resultat.

Regeringen vill särskilt framhålla betydelsen av att de goda resultat som SESAM-projektet gett vad gäller vård, konservering, magasinering, registrering och dokumentation kan bibehållas och utvecklas. Regeringen avser därför att noga följa utvecklingen på detta område. De statliga museerna har i uppdrag att årligen redovisa hur magasinssituationen ser ut på sitt respektive museum och hur arbetet med vård, registrering, dokumentation och digitalisering fortlöper. Redovisningen ska ingå som en del i en upprättad plan för samlingarnas långsiktiga bevarande. De centrala museerna redovisar likaså vilka riktlinjer de har för insamling respektive gallring av föremål.

Regeringen avser att i budgetpropositionen för år 2001 lämna en redogörelse för det pågående arbetet med en översyn av strukturen inom museiområdet.

Kulturdepartementet

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 24 februari 2000

Närvarande: statsrådet Hjelm-Wallén, ordförande, och statsråden Freivalds, Thalén, Winberg, Ulvskog, von Sydow, Pagrotsky, Östros, Messing, Larsson, Lejon, Ringholm

Föredragande: statsrådet Ulvskog

Regeringen beslutar skrivelse 1999/2000:65 Sysselsättningsåtgärder inom kulturområdet, SESAM-projektet.